

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВИТИ

CONCEPT AND FEATURES OF PROFESSIONAL EDUCATION

Чиж Б.І., аспірант
Університет сучасних знань

У даній науковій статті досліджено поняття та особливості професійної освіти. Визначено, що професійна (професійно-технічна) освіта – це комплекс педагогічних та організаційних заходів, передбачених нормативно-правовими актами, що застосовуються публічними органами адміністрування та їх спеціальними закладами освіти, спрямованих на забезпечення суб'єктами освітніх послуг отримання знань, умінь та навичок в обраній галузі професійної діяльності, розвитку компетентності та професіоналізму, вихованню загальної і професійної культури.

ознаками професійної освіти є: вид освітньої діяльності; практично-професійна спрямованість; послуг отримання знань, умінь та навичок в обраній галузі професійної діяльності; нормативно-правова урегульованість; комплекс педагогічних та організаційних заходів; застосовуються публічними органами адміністрування та їх спеціальними закладами освіти; розвиток компетентності та професіоналізму; виховання загальної і професійної культури.

В основу надання професійної освіти покладуються наступні принципи: принцип професійної спрямованості навчальних предметів; принцип використання досвіду новаторів виробництва у змісті навчання; принцип безперервного розвитку професійно-виробничої кваліфікації; принцип гнучкості, варіативності і відвертості; принцип системності; принцип диверсифікації; принцип фундаменталізації; принцип регіоналізації професійної освіти; принцип посилення професійної спрямованості змісту професійно-технічної освіти; принцип інтегративності і диференційованості; принцип єдності і взаємозв'язку загальнонаукової, загальнотехнічної і професійної освіти.

Відзначено, що професійна освіта повинна бути конкретизована у трьох напрямках: 1. створення умов для оволодіння людиною знаннями і навичками у сфері професійної діяльності, отримання кваліфікації чи перекваліфікація, що забезпечує участь особистості в суспільно корисній праці відповідно до її інтересів і здібностей; 2. виховання соціально активної особистості, яка у своєму житті керується загальнолюдськими (честь, совість, людська гідність, справедливість) та культурно-національними; 3. задоволення нагальних і перспективних потреб виробництва у кваліфікованих фахівцях.

Ключові слова: професійна освіта, дуальна професійна освіта, фахівець, публічна адміністрація, децентралізована модель управління професійною освітою.

This scientific article examines the concept and features of professional education. It was determined that professional (vocational and technical) education is a complex of pedagogical and organizational measures provided for by regulatory and legal acts, applied by public administration bodies and their special educational institutions, aimed at providing subjects of educational services with the acquisition of knowledge, skills and abilities in chosen field of professional activity, development of competence and professionalism, education of general and professional culture.

Signs of professional education are: type of educational activity; practical and professional orientation; services for obtaining knowledge, abilities and skills in the chosen field of professional activity; regulatory and legal settlement; a complex of pedagogical and organizational measures; used by public administration bodies and their special educational institutions; development of competence and professionalism; education of general and professional culture.

Vocational education is based on the following principles: the principle of professional orientation of educational subjects; the principle of using the experience of production innovators in the content of training; the principle of continuous development of the worker's professional and industrial qualifications; the principle of development of technical thinking; the principle of flexibility, variability and openness; the principle of systematicity; the principle of diversification; the principle of fundamentalization; the principle of regionalization of professional education; the principle of strengthening the professional orientation of the content of vocational and technical education; the principle of integrability and differentiation; the principle of unity and interconnection of general scientific, general technical and professional education.

It was noted that professional education should be specified in three directions: 1. creation of conditions for a person to master knowledge and skills in the field of professional activity, obtaining qualifications or retraining, which ensures the participation of an individual in socially useful work in accordance with his interests and abilities; 2. education of a socially active individual, who in his life is guided by universal (honor, conscience, human dignity, justice) and cultural and national principles; 3. satisfaction of urgent and prospective production needs by qualified specialists.

Key words: professional education, dual professional education, specialist, public administration, decentralized model of management of professional education.

Постановка проблеми. Сучасні реформи усіх суспільних інститутів в Україні та поступова децентралізація влади висвітлює нагальну проблему забезпеченням загальних та регіональних ринків праці висококваліфікованими робітничими кадрами. Саме задоволення цієї потреби є не лише реалізацією попиту та сучасних вимог роботодавців в регіоні, стабілізації ринку праці, а й забезпечення добробуту країни в цілому. Саме тому сьогодні перед державою стоїть потреба відновити та запровадити професійно-технічну освіту за європейськими стандартами, яка в повному об'ємі задовольнила потреби економіки України. Як зазначає Л. Л. Сушенцева, що в ринкових умовах великого значення набуває розвиток системи, яка була б спроможною задовольнити інтереси особистості, суспільства, виробництва, і власне системи професійно-технічної освіти [1, с. 83]. Оволодіння професією набувається шляхом систематичного навчання, удосконалюється через підвищення кваліфікації та набуття виробничого

досвіду, визнається через атестацію і закріплюється державним сертифікатом. За підрахунками американських учених, кожен фахівець щорічно повинен оновлювати 5 % теоретичних і 20 % практичних професійних знань. У США встановлена одиниця виміру старіння знань – «період напіврозпаду компетентності», коли в результаті появи нової інформації компетентність спеціаліста знижується на 50 % [1, с. 35-36].

Стан дослідження. Окремі питання управління розвитком професійно-технічної освіти та перспективи її розвитку були предметом дослідження Л.М. Грень, В. А. Григор'єва, О. І. Данилова, З.В. Доля, В.В. Супрун, В. О. Радкевича, В.О. Бородієнко, С.Г. Кравця та ін.

Виклад основного матеріалу. Наказом Міністерства освіти і науки України від 20 червня 2000 р. було затверджене Положення про вище професійне училище та центр професійно-технічної освіти. Ним визначено статус вищого професійного училища, що здійснює під-

готовку робітничих кадрів високого рівня кваліфікації з технічно і технологічно складних професій або діяльність яких пов'язана із складною організацією робіт. Затверджено, що діяльність центрів професійно-технічної освіти спрямована на підвищення кваліфікації і перепідготовку робітників і молодших спеціалістів, які впроваджують нові технології виробництва або сфери послуг. Функціями вищого професійного училища встановлено: підготовка кваліфікованих робітників для складних наукоємних технологій; перепідготовка незайнятого населення; підвищення кваліфікації робітників із складних наукоємних професій[2]. Передбачено, що у Вищих професійних училищах та Центрах професійно-технічної освіти, які пройшли акредитацію, також здійснюється підготовка молодших спеціалістів, що передбачено Законом України «Про професійно-технічну освіту» (статті 15, 16)[3]. Даним нормативним актом запроваджено мережу галузевих навчально-курсівних комбінатів, в яких здійснюється початкова професійна підготовка та підвищення кваліфікації робітників.

Законодавцем встановлено, що професійна (професійно-технічна) освіта є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури. Професійна (професійно-технічна) освіта здобувається у закладах професійної (професійно-технічної) освіти[3]. Треба зауважити, що законом України «Про професійно-технічну освіту» ст. 5 передбачено право іноземних громадян на отримання професійної освіти «Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються правом на здобуття професійної (професійно-технічної) освіти нарівні з громадянами України. Інші іноземці оплачують своє навчання, якщо інше не передбачене законодавством або міжнародними договорами України»[3]. Разом з тим, у дефініції, яка наведена вище, передбачено оволодіння знаннями, уміннями та навичками лише громадян, що значно звужує коло суб'єктів, що мають можливість отримати професійну освіту в Україні. В той же час, наведено, що освіта є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, але, на нашу думку, окрім зазначених елементів, вона характеризується ще і системою нормативно-правових актів, що реалізуються завдяки системі органів публічної адміністрації в сфері освіти.

Теоретики різних галузей науки досліджували поняття «професійної (професійно-технічної) освіти», що дало можливість виокремити різні підходи до розуміння даного явища:

процес і результат професійного становлення і розвитку особистості, який супроводжується оволодінням знаннями, навичками і вміннями з конкретних професій і спеціальностей[4, с. 170-171];

підготовленість людини до визначеного виду діяльності, професії, засвідчена документом (атестатом, дипломом) про закінчення відповідного навчального закладу;

важливий соціально-державний інститут, який виконує функцію підготовки молодого покоління до вирішення в майбутньому професійних завдань у певній сфері діяльності та передбачає достатньо високий рівень сформованості різних умінь і навичок, а також здібності безперервного їх вдосконалення [5, с. 8];

неперервний процес, обумовлений потребами особистості, суспільства й економічного розвитку держави, направлений на постійний професійно-особистісний розвиток і самовдосконалення фахівців, розширення їх можливостей в умовах якісної зміни праці як в рамках однієї професії, так і в умовах зміни сфери професійної діяльності [6, с. 138;7, с. 17].

М. Захаров узагальнюючи зазначене, говорить про те, що професійна освіта - це озброєння студентів (учнів) певною сукупністю знань про соціально-економічні та психологічні особливості різних професій та про умови правильного вибору однієї із них. Вона передбачає також виховання в особі позитивного ставлення до різних видів професійної й суспільної діяльності, формування мотивованих професійних намірів, в основі яких лежить усвідомлення нею соціально-економічних потреб суспільства і своїх психофізіологічних можливостей[7, с. 18].

Треба також зазначити, що професійна освіта не є тотожною професійно-технічній освіті. Так як, професійно-технічна освіта здобувається у професійно-технічних навчальних закладах, до яких належать: професійно-технічне училище відповідного профілю; професійне училище соціальної реабілітації; вище професійне училище; професійний ліцей; професійний ліцей відповідного профілю; професійно-художнє училище; художнє професійно-технічне училище; вище художнє професійно-технічне училище; училище агрофірма; вище училище-агрофірма; училище завод; центр професійно-технічної освіти; центр професійної освіти; навчально-виробничий центр; центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів; учбово-курсівний комбінат; навчальний центр; інші типи навчальних закладів, що надають професійно-технічну освіту або здійснюють професійно-технічне навчання. Випускнику професійно-технічного навчального закладу, який успішно пройшов кваліфікаційну атестацію, присвоюється освітньо-кваліфікаційний рівень «кваліфікований робітник» з набутою професією відповідного розряду (категорії). Відповідно метою професійно-технічної освіти є підготовка якісних робітничих кадрів згідно з пріоритетами державної соціально-економічної політики, орієнтованої на задоволення потреб особистості, суспільства і держави, а також забезпечення рівного доступу до професійно-технічної освіти. Професійна освіта має більш широкий зміст. Відповідно до закону України «Про вищу освіту» професійна освіта включає: професійне навчання працівників робітничим професіям, а саме: первинна професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації робітників, яка може здійснюватися безпосередньо у роботодавця або організуватися на договірних умовах у професійно-технічних навчальних закладах, на підприємствах, в установах, організаціях, а працівників, які за класифікацією професій належать до категорій керівників, професіоналів і фахівців, – перепідготовку, стажування, спеціалізацію та підвищення кваліфікації і може організуватися на договірних умовах у вищих навчальних закладах[8].

Професійна освіта потребує якісної професійної підготовки, яка характеризується наступними ознаками:

- формування системи професійно значущих знань, умінь і якостей, форм поведінки, індивідуальних способів виконання професійної діяльності;
- широкопрофільність підготовки;
- формування сучасного стилю цілісного науково-професійного мислення; готовності до професійного саморозвитку, безперервної освіти і самоосвіти;
- формування соціальної і професійної позиції, розвиток професійних здібностей й особистісних якостей (самостійність, активність, креативність, мобільність, комунікативність та ін.);
- забезпечення готовності майбутніх фахівців до індивідуально-творчого виконання професійних функцій, до інноваційної діяльності;
- прикладний характер підготовки, забезпечення єдності, інтеграція її теоретичної і практичної складових; упровадження дуальної освіти[9, с. 296].

Якість професійної підготовки фахівця визначається ступенем відповідності рівня його підготовки професійним вимогам, які пред'являються до нього як до фахівця, профе-

сіонала сучасними економічними умовами, ринком праці, роботодавцями. Така підготовка повинна передбачати не тільки набуття й удосконалення професійних знань і умінь, а і засвоєння нових норм суспільного життя, що дозволить випускнику успішно адаптуватися до умов ринку, сприятиме його подальшій професійній самореалізації, забезпечить ефективну професійно спрямовану взаємодію фахівця з навколишнім соціальним середовищем[9, с. 297].

Сучасна професійна освіта націлюється на нові вимоги до підготовки кваліфікованих робітників, що вимагає сьогоденні розвиток інноваційної економіки: високий рівень кваліфікації й професіоналізму, який є важливим чинником соціальної захищеності та професійного розвитку особистості; володіння знаннями, навичками й уміннями, а також такими професійно важливими якостями, які в науковій літературі дістали назву ключових кваліфікацій; професійна мобільність, зумовлена зміною видів трудової зайнятості населення у зв'язку з масовим виникненням малих і середніх підприємств різних форм власності, а також розвитком індивідуальної підприємницької діяльності; вміння легко адаптуватися у мінливих життєвих ситуаціях, самостійно набувати необхідних знань і вміло застосовувати їх на практиці тощо. З огляду на це важливо, щоб кваліфіковані робітники уміли самостійно критично мислити, бачити виникаючі у реальному світі труднощі і знаходити шляхи раціонального їх подолання, використовуючи сучасні технології; чітко усвідомлювати, де і яким чином набуті знання можуть бути застосовані; володіти здатністю генерувати нові ідеї, творчо мислити, грамотно працювати з інформацією; були комунікабель-

ними, контактними у різних соціальних групах: уміти працювати спільно в різних сферах, запобігаючи конфліктним ситуаціям або вміло виходити з них, працювати над розвитком власної моральності, інтелекту, культурного рівня. Особливе значення надається умінням кваліфікованих робітників працювати на підприємствах, які функціонують в системі «аутсорсінгу».

Висновки. Відповідно професійна освіта та професійно-технічна освіта є родо-видовими поняттями. Де остання є видом професійної освіти. Підводячи підсумок викладеному, вважаємо, що **професійна (професійно-технічна) освіта** - це комплекс педагогічних та організаційних заходів, передбачених нормативно-правовими актами, що застосовуються публічними органами адміністрування та їх спеціальними закладами освіти, спрямованих на забезпечення суб'єктами освітніх послуг отримання знань, умінь та навичок в обраній галузі професійної діяльності, розвитку компетентності та професіоналізму, вихованню загальної і професійної культури.

Ознаками професійної освіти є:

1. вид освітньої діяльності;
2. практично-професійна спрямованість;
3. послуг отримання знань, умінь та навичок в обраній галузі професійної діяльності;
4. нормативно-правова урегульованість;
5. комплекс педагогічних та організаційних заходів;
6. застосовуються публічними органами адміністрування та їх спеціальними закладами освіти;
7. розвиток компетентності та професіоналізму;
8. виховання загальної і професійної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія; за ред. Н. Г. Ничкало; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. 439 с
2. Про затвердження Комплексних заходів щодо формування ступеневої професійно-технічної освіти, спеціалізації та перепрофілювання професійно-технічних навчальних закладів. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 квітня 1998 р. N 481 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-98-%D0%BF#Text>
3. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1998. №32. Ст. 215.
4. Гончаренко С. Фундаменталізація професійної освіти // *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia*. 2006. № 7. С. 165-175
5. Коржуев А. В., Попков А. В. Традиции и инновации в высшем профессиональном образовании. М.: ИНТРА. 2003. 411 с.
6. Батечко Н. Г. Підготовка викладачів вищої школи в умовах магістратури: теоретико-методологічні засади: Монографія / За ред. Я. В. Цехмістера // Національний університет біоресурсів і природокористування України. К.: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2014. 708 с.
7. Гришук Ю. В. Визначення професійної освіти і навчання: сучасні акценти. Педагогічний процес: теорія і практика. 2014. № 4. С. 16-22
8. Про вищу освіту. Закон України 1 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37-38. Ст.2004
9. Рогова Т. В. Професійна підготовка студентів у внз: її ознаки та якість. Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». Харків, 2017. Вип. 56. С. 294-301.